

Απαντήσεις Λογοτεχνία Γ' Λυκείου 2008

A. Ο Καβάφης χρησιμοποίησε την ιστορία περισσότερο από κάθε άλλο ποιητή, ο ίδιος άλλωστε δήλωσε: «*Εγώ είχα δύο ιδιότητες. Να κάνω ποιήματα και να γράψω ιστορία. Ιστορία δεν έγραφα και είναι αργά πλέον*». Η ιστορία, βεβαίως, είναι το κατάλληλο σκηνικό μέσα στο οποίο τοποθετεί τα θέματα που τον απασχολούν και τα φωτίζει καλύτερα. Ο Καισαρίων, ένα από τα χαρακτηριστικά ποιήματα αυτής της τεχνικής τοποθετείται στο ιστορικό σκηνικό του 30 π.χ. – ανήκει στα πτολεμαϊκά του ποιήματα- τη στιγμή της οριστικής πτώσης των Πτολεμαίων.

Του δίνεται λοιπόν η ευκαιρία – με αφορμή την ανάγνωση ενός εξειδικευμένου ιστορικού εγχειριδίου- να χρησιμοποιήσει το συμβολισμό των ιστορικών προσώπων · είναι οι Πτολεμαίοι της παρακμής και της διαφθοράς, αυτοί που αρκούνται στους «*άφθονους επαίνους και στις κολακειές*», στην υπερβολή των τρόπων και στην έκπτωση των στόχων, στα λαμπερά επίθετα (στ. 5-10) που ειρωνικά υπογραμμίζουν την ασήμαντη ιστορική τους παρουσία. *Υποβάλλεται το νόημα μιας παρακμής όπου κυριαρχεί η ψυχρή εθιμοτυπική αυλοκολακεία.* Το σκηνικό της παρακμής έχει, επομένως, στηθεί. Ο Καβάφης μίλησε για την εποχή του · μένει στον αναγνώστη να στοχαστεί για τη δική του.

Το δεύτερο παράδειγμα είναι η ασήμαντη παρουσία του Καισαρίωνα, (στ. 13, 15-17, 28) που χάρη στην ποιητική φαντασία, αναδύεται από την ασημαντότητα για να μετασηματιστεί σε «*θαυμαστό και ποθητό όραμα*» σύμβολο του *ιδεώδους εν τη λύπη* ανθρώπου που συντριβεται μέσα στον ιστορικό χαλασμό, σημειώνει το τέλος ενός πολιτισμού και σηκώνει το βάρος της παρακμής.

Χαρακτηριστικό, επίσης, της ώριμης καβαφικής ποίησης είναι ο ρεαλισμός, η αντικειμενική και πιστή αποτύπωση της πραγματικότητας. Η ρεαλιστική πρόθεση δεσπόζει κυρίως στο α' μέρος (στ. 1-10) όπου με ακρίβεια εξηγεί την επιλογή του να διαβάσει ένα ιστορικό βιβλίο (συλλογή από επιγραφές της εποχής των Πτολεμαίων) στ. 1-2. αντίστοιχα ρεαλιστικοί είναι οι στ. 11-12 όπου καταγράφει τις αντιδράσεις του μετά την ικανοποίηση της ιστορικής του περιέργειας.

Η γοητεία του Καβάφη πηγάζει και από τη μοναδικότητα του ύφους του, της γλώσσας και των εκφραστικών του επιλογών. Η ιδιαιτερότητα του έγκειται στην ανάμειξη γλωσσικών στοιχείων λόγιων, ιδιωματικών και δημοτικών. Παραδείγματα λόγιας έκφρασης που φθάνει ως τον αρχαϊσμό και εξυπηρετεί την ειρωνεία είναι τα επίθετα των στ. 6-7 «*λαμπροί, ένδοξοι, κραταιοί, αγαθοεργοί*». Χαρακτηριστικό επίσης είναι το «*Πολυκαισαρίη*» του στ. 30, όχι τυχαία ειρωνικό επίσης.

B1. Ο Καισαρίων είναι ένα από τα καβαφικά ποιήματα που προσφέρει στον αναγνώστη τα κλειδιά της τεχνικής του δημιουργού · την αυτοαναφορικότητα (ο ποιητής ασχολείται με τον εαυτό του, την ποίησή του και άλλα ποιήματα) και τη διακειμενικότητα (ο διάλογος με άλλα κείμενα του ίδιου ή ξένα). Ο Καβάφης, λοιπόν, μας εμπιστεύεται τα μυστικά της τέχνης του, αποκαλύπτοντας τον τρόπο δημιουργίας του καβαφικού ποιήματος. Από τον πρώτο στίχο εξιστορείται η ανάγκη που τον ώθησε να διαβάσει το ιστορικό εγχειρίδιο «*εν μέρει για να εξακριβώσω μια εποχή....*». Στη συνέχεια, και αφού ικανοποιεί την ιστορική του περιέργεια θ' άφινε το βιβλίο «*αν μια μνεία μικρή και ασήμαντη...δεν είλκυε την προσοχή μου αμέσως....*» (στ. 12-14). Είναι τα μικρά και ασήμαντα που του τραβούν την προσοχή, που τροφοδοτούν το ποιητικό ενδιαφέρον και γονιμοποιούν την ποιητική έμπνευση. Άραγε αυτή δεν είναι πάντα η αφετηρία της καλλιτεχνικής δημιουργίας · το χάρισμα του καλλιτέχνη να παρατηρεί τα μικρά και ασήμαντα και να καθοδηγεί και τη δική μας όραση ανανεώνοντας τον κόσμο; Στην γ' στροφή δηλώνεται μέσα από διαδοχικά ρήματα και επαναλαμβανόμενες εκφράσεις «*σ' έπλασα.... σ' έπλασα.... Η τέχνη μου....πλήρως σε φαντάστηκα....*». Ο ποιητής – δημιουργός – πλάστης (κατ' εικόνα και ομοίωση του Θεού – Πλάστη) φτιάχνει το δικό του σύμπαν, το δικό του ποιητικό κόσμο «*διορθώνοντας*» την αδικία της ιστορίας. Φυσώντας πνοή στο δικό του δημιούργημα του δίνει τέτοια ζωντάνια που με την πληρότητα της ποιητικής φαντασίας «*πλήρως σε φαντάστηκα...εθάρεμα....με φάνηκε*» ενσαρκώνει, μέσα στη σκοτεινή κάμαρα, το όραμά του. Επαληθεύεται, λοιπόν, ο Αριστοτέλης, που έκρινε ότι η ποίηση είναι φιλοσοφικότερη της ιστορίας, διότι δείχνει τον κόσμο όπως θα έπρεπε να είναι -ενώ η ιστορία όπως πράγματι είναι, στη γυμνή του ασχήμια.

B2. (α' μέρος: εξωτερικό, πρωτοπρόσωπη αφήγηση, ρεαλισμός, ακριβολογία, ειρωνεία, πλούσια εκφραστικά μέσα

β' μέρος: εσωτερικό, αναπαράσταση, θεατρικότητα, διάλογος / σκηνή, θερμός λυρισμός, λιτότητα, ιδέες, «σκηνοθεσία», το σκοτάδι, η φαντασία, οραματισμός

αντιθέσεις: στη στάση του ποιητή αφηγητή, στα πρόσωπα του ποιήματος, στα εκφραστικά μέσα)

Το «*Καισαρίων*» θεωρήθηκε εκείνο το καβαφικό ποίημα που περιέχει μερικές από τις πιο χαρακτηριστικές τεχνικές του ποιητή. Στο πρώτο μέρος (στ.1-10) το ποίημα ξεκινά αφηγηματικά. Αφηγητής είναι ο ποιητής και η εξιστόρησή του αναδρομική (τη νύχτα χθες...). Καταθέτει σε τόνο εξομολογητικό όσα τον ώθησαν να διαβάσει το συγκεκριμένο ιστορικό ανάγνωσμα (η ιστορική περιέργεια και η διάθεση να περάσει την ώρα του). Η λεπτή ειρωνεία διαπερνά τις διαπιστώσεις του για την εποχή των Πτολεμαίων (οι άφθονοι έπαινοι και η κολακείες...λαμπροί...άντρες και γυναίκες στο ύψος της υπερβολής θαυμαστές...). Ο πεζολογικός τόνος και μία ατμόσφαιρα ιστορικής εξακρίβωσης για μια εποχή παρακμής όπου επικρατεί η αμετροέπεια και η κολακεία εντείνονται από τους διασκελισμούς, τη στίξη που διακόπτει το ρυθμό του στίχου. Ακόμη και η διάσπαρτη ομοιοκαταληξία περισσότερο συμβάλλει στην ειρωνεία και την πεζολογία παρά προσφέρει λυρικό αποτέλεσμα.

Ακολουθεί μία δεύτερη στροφή μεταβατική (στ.11-14) η οποία προετοιμάζει το δεύτερο μέρος του ποιήματος με μια έξοχη αντίθεση. Αφού ολοκλήρωσε την ιστορική του περιήγηση στην εποχή των Πτολεμαίων, ο ποιητής θ' άφινε το βιβλίο αν μια μνεία μικρή κι ασήμαντη δεν εύλυκε την προσοχή του αμέσως. Η αντίθεση της μικρής και ασήμαντης μνείας σε σχέση με τα υπερβολικά επίθετα που προσδιορίζουν τη δυναστεία υπογραμμίζεται και από την αντίθεση στη στάση του ποιητή: θ' άφινε το βιβλίοείλυκε την προσοχή μου αμέσως.

Στο δεύτερο μέρος (στ. 15-30) ο τόνος αλλάζει ολωσδιόλου. Ελευθερώνεται από την ιστορική σιγή □ η ανυπαρξία του προσώπου από πλευράς ιστορικής γίνεται η αφορμή να συνθέσει το όραμά του με θερμό λυρισμό και συγκίνηση. Ο αγνοημένος από την ιστορία Καισαρίων εξιδανικεύεται στη φαντασία του ποιητή, ενσαρκώνεται σε θελκτικό πλάσμα της ποιητικής δημιουργίας. Η φανταστική μορφή αποκτά τέτοια δύναμη μέσα στη φαντασία ώστε ο ποιητής της απευθύνεται σε δεύτερο πρόσωπο: Ά να ήρθες εσύ.... Ο Καβάφης (σ' έπλασα, σ' έπλασα.....η τέχνη μου δίνειτόσο πλήρως σε φαντάστηκα ...) αποκαλύπτει την επιμονή του, τον πρωταγωνιστικό, δημιουργικό του ρόλο (αυτοαναφορικότητα) στη διαμόρφωση του ποιητικού σύμπαντος, της ποιητικής πραγματικότητας.

Η αρχή του ποιήματος διόλου δεν προειδοποιεί για ό,τι θα ακολουθήσει. Η πεζολογία και ο ιστορικός στοχασμός παραχωρούν τη θέση τους στο θερμό λυρισμό, στη συγκίνηση και στη φιλοσοφική διάσταση. Ο αναγνώστης παρασύρεται και απολαμβάνει την ποιητική υποβολή, τη μαγεία της ποιητικής πράξης σμιλεμένη από την επιμονή της δημιουργικής φαντασίας και ανεπαίσθητης δόσης ερωτισμού τόσο ώστε να ολοκληρώνεται η συμπάθεια προς το χλωμό και κουρασμένο τον ιδεώδη εν τη λύπη του συντριμμένο άνθρωπο. Απολαμβάνει μια «ξεχωριστή αίσθηση ζωντάνιας και αλήθειας»...

Γ. Το όνομα του Καισαρίωνα ο ποιητής το συναντά τυχαία σε ένα ιστορικό σύγγραμμα για επιγραφές από την εποχή των Πτολεμαίων. Το ιστορικό κείμενο περιέχει μια μικρή και ασήμαντη μνεία για τον πρωτότοκο γιο της Κλεοπάτρας: αρκεί αυτή για να προκαλέσει την ποιητική έμπνευση. Ο Καισαρίων έχει όλα τα χαρακτηριστικά του καβαφικού ήρωα (δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι τον έχει χρησιμοποιήσει και σε άλλα ποιήματά του με πιο συγγενικό το *Αλεξανδρινοί Βασιλείς*): είναι ένα περιφερειακό ιστορικό πρόσωπο από αυτά για τα οποία η ιστορία αφιερώνει λίγες γραμμές: είναι ένας ασήμαντος και αποτυχημένος νέος άνθρωπος –για λόγους έξω από τον ίδιο και τις προθέσεις του, θύμα της ιστορικής συγκυρίας, ανίκανος να ελέγξει τις δυνάμεις που ρυθμίζουν τον κόσμο-, ανήκει σε ξεχωριστή, σε διαλεχτή γενιά: απελευθερώνει πλήρως τη δυνατότητα του ποιητή να τον πλάσει με τα δικά του υλικά: τη «φαντασία και το λόγο».

Με τα εφόδια, λοιπόν, του ποιητή πλάθει τον ήρωά του, τον ζωντανεύει, διαλέγεται μαζί του «Α, να ήρθες εσύ...». Καθώς η ιστορία σιωπά ο ποιητής είναι ελεύθερος να δημιουργήσει. Η «περιγραφή» του Καισαρίωνα, η ποιητική του ενσάρκωση γίνεται με εκφράσεις υποβλητικές: (ωραίος κ' αισθηματικός..... ονειρώδη συμπαθητική εμορφιά...). Λείπουν οι σαφείς προσδιορισμοί ώστε να σχηματιστεί το πρόσωπο με ευκρίνεια: οι χαρακτηρισμοί που επιλέγονται προσδιορίζουν το

κλίμα, απλώνουν τη σαγήνη και παράλληλα απελευθερώνουν και τη φαντασία του αναγνώστη να δώσει το σχήμα στο πρόσωπο.

Από την άλλη – με τα ρήματα *σ' έπλασα (2)...η τέχνη μου δίνει...*- δηλώνεται ξεκάθαρα η συνειδητή και ενεργητική στάση του ποιητή. Αυτός κινεί τα νήματα, είναι ο δημιουργός του ποιητικού σύμπαντος και των πλασμάτων που το αποτελούν, είναι ένας επίγειος θεός. Ο ποιητής – κάθε ποιητής με τη στενή και ευρεία έννοια- είναι εκείνος που μας παίρνει κάθε τόσο από το χέρι για να μας δείξει όψεις της ζωής και του κόσμου που η καθημερινότητα και η συνήθεια μας στερούν.

Δ. Ο Κ.Π. Καβάφης είναι ένας από τους πιο διαβασμένους νεοέλληνες ποιητές τόσο εντός όσο και εκτός Ελλάδας. Η απήχηση του καταγράφεται εντυπωσιακά τόσο στη διαχρονικότητα και κυκλοφορία των ποιημάτων του όσο και στο πλήθος των μεταφράσεών του και των επιστημονικών μελετών. Μια ειδικότερη εκδοχή αυτής της απήχησης είναι και οι επιδράσεις του καβαφικού έργου σε άλλους ποιητές. Μια τέτοια –ολοφάνερη και συνειδητή, αφού αποτελεί παρωδία- είναι και η σύνθεση του Άθου Δημουλά.

Εκτός από τις γενικότερες επιδράσεις της καβαφικής ποιητικής στο ποίημα του Δημουλά φαίνεται η στενότερη σχέση του με τον καβαφικό Καισαρίωνα στη μορφή και ιδίως στο περιεχόμενο.

Χαρακτηριστική είναι η πρώτη κιόλας λέξη του ποιήματος «φαντασία» είναι αυτή που λειτουργεί στην γ' στροφή του «*Καισαρίων*» ώστε να ενσαρκωθεί το ποιητικό όραμα σε «*συνομιλητή*» του Καβάφη. Το επίθετο *αδέσμευτη* (αντιστοιχεί άραγε στο *ελεύθερα* του Καβάφη;) θα μπορούσε να θεωρηθεί –σε συνδυασμό με τους στ. 2-3- επικριτικό για την αυθαίρετη φαντασία. Η παρωδία ξεκινά από μία άρνηση.

Στους στ. 4-10 αντίθετα με το *αδέσμευτη* της αρχής προσδιορίζεται η φαντασία που ο Δημουλάς προτιμά. Αυτή η παρουσίαση φαίνεται ολοκληρωτικά αντλημένη από τα αυταναφορικά κλειδιά που ο Καβάφης προσφέρει στο *Καισαρίων*:

- 1 προσπαθεί να ζωντανέψει το παρελθόν → ο Καβάφης προσπαθεί να «ζωντανέψει» την πολεμαϊκή περίοδο και τον Καισαρίωνα
- 2 στηρίζεται σε μνήμες σποραδικές και ασύνδετες → «μικρή και ασήμαντη μνεία»
- 3 κατορθώνει να φτιάξει ένα άρτιο σύνολο → η πληρότητα της φαντασίας και του οράματος
- 4 οι στ. 11-15 και ιδίως το ενισχυμένο αίσθημα → η γοητεία, η υποβολή, η λυρική θέρμη του οραματισμού
- 5 ο στ. 20, *όλο συγκίνηση...* → η θέρμη με την οποία ο Καβάφης πλάθει τον ήρωά του, η επίτευξη ενός λυρισμού που δεν ξεπέφτει στο φτηνό ρομαντισμό..

Το ποίημα γίνεται αφετηρία για ένα άλλο ποίημα, ο ποιητής εμπνέει έναν άλλο ποιητή · οι ποιητές – όπως και τα ποιήματά τους- κάνουν διάλογο αιώνες τώρα στο σύμπαν που λέγεται Τέχνη.

(Ο Δασκαλόπουλος διευκρινίζει ότι συγκροτεί τη συναγωγή του με παρωδίες κατά τον συνήθη ορισμό της παρωδίας ως κωμικής μίμησης ενός έργου, και όχι με την ευρύτερη έννοια του όρου, που περιλαμβάνει και την υπέρβαση της κωμικής μίμησης και προσδιορίζεται ως επανάληψη με διαφορά: όχι μόνο περιπαικτική και ευτράπελη αλλά και ομολογη και εμπλουτιστική· που περιλαμβάνει δηλαδή και έργα τα οποία χαρακτηρίζονται με τη φράση *a la maniere de* - .)